Gjuha etruske

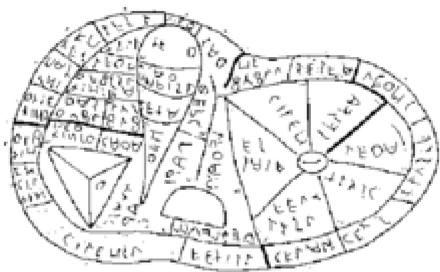
Gjuha etruske ishte gjuha e folur dhe e shkruar e qytetërimit etrusk, në Itali, në rajonin e lashtë të Etrurisë (Toskana moderne plus Umbria perëndimore dhe Latiumi i veriut) dhe në pjesë të Campania, Lombardia, Veneto, dhe Emilia-Romagna, ku Etruskët u zhvendosën më vonë nga Gallia. Etruskët ndikuan në latinisht, por në fund u zëvendësua plotësisht nga ai. Etruskët kanë lënë rreth 13.000 mbishkrime që janë gjetur deri më tani, vetëm një pakicë e vogël e të cilave janë me gjatësi të konsiderueshme, disa mbishkrime dygjuhësore me tekste edhe në latinisht, greqisht, fenikas dhe disa duzina fjalëkalimesh, si emri Roma nga Ruma etruskane), por ndikimi i etruskëve ishte i rëndësishëm.

E dëshmuar nga 700 para Krishtit deri në vitin 50, lidhja e etruskëve me gjuhët e tjera ka qenë burim i spekulimeve dhe studimeve të gjata, me të cilat ndonjëherë përmendet si një gjuhë e izoluar, një nga gjuhët tyrseniane dhe një numër tjetër mundësi të njohura. Gramatikisht, gjuha është agglutinuese, me emra dhe folje që tregojnë mbaresa të përkulura dhe flakë në disa raste. Nouns tregojnë katër raste, njëjës dhe numra shumës, dhe gjinitë mashkullore dhe femërore. Fonologjikisht, etruskët duken të pakomplikuar, me një sistem me katër zanore dhe një kontrast të dukshëm midis ndalimeve të aspiratuara dhe të papunuara. Gjuha tregon ndryshimin fonetik me kalimin e kohës, me humbjen dhe pastaj rivendosjen e zanoreve të brendshëm të fjalës për shkak të efektit të forcës së fortë etruskane-fillestare.

Feja etruske ndikoi në atë të romakëve dhe shumë nga pak objekte të mbijetuara të gjuhës etruske janë të një rëndësie votive ose fetare. Etruskët u shkruan në një alfabet që rrjedh nga alfabeti grek; ky alfabet ishte burimi i alfabetit latin. Gjithashtu, gjuha etruske besohet të jetë burim i disa fjalëve të rëndësishme kulturore të Evropës Perëndimore, siç janë 'ushtria' dhe 'populli', të cilat nuk kanë rrënjë indo-evropiane.

Historia e shkrim-leximit etrusk

Vizatimi i mbishkrimeve në Mëlçinë e Piacenzës

Shkrim-leximi etrusk ishte i përhapur mbi brigjet e Mesdheut, siç dëshmohet nga rreth 13,000 mbishkrime (dedikime, epitete, etj.), Më të shkurtra, por disa me gjatësi të konsiderueshme.[1] Ato datojnë rreth vitit 700 pes.[2]

Etruskët kishin një literaturë të pasur, siç vërehet nga autorë latine. Livy dhe Ciceroni ishin të dy të vetëdijshëm se ritet fetare shumë të specializuara etruske u kodifikuan në disa grupe librash të shkruara në etrusk sipas titullit të përgjithshëm latin Etrusca Disciplina. Libri Haruspicini merrej me parardhjen nga zorret e kafshës së sakrifikuar, ndërsa Libri Fulgurales shpjegoi artin e paragjykimit duke vëzhguar vetëtimat. Një grup i tretë, Libri Rituales, mund të ketë dhënë një çelës për qytetërimin etrusk: fushëveprimi i tij më i gjerë përqafoi standardet etruske të jetës shoqërore dhe politike, si dhe praktikat rituale. Sipas shkrimtarit latine të shekullit të 4 Maurus Servius Honoratus, ekzistonte një grup i katërt i librave etruske; që kanë të bëjnë me perënditë e kafshëve, por nuk ka gjasa që çdo dijetar që jeton në atë epokë mund të ketë lexuar etruskisht. Megjithatë, vetëm një libër (në krahasim me mbishkrimin), Liber Linteus, mbijetoi, dhe

vetëm për shkak se liri në të cilin ishte shkruar është përdorur si mbështjellës mumie.[3] Nga viti 100 AD, etruskët u zëvendësuan nga latinishtja. Rreth 180, autori latin Aulus Gellius përmend etruskën së bashku me gjuhën Gaulish në një anekdotë.[4]

Në kohën e zhdukjes së saj, vetëm disa romakë të arsimuar me interesa antikuare, si Marcus Terentius Varro, mund të lexonin tekstet etruske. Personi i fundit i njohur për të qenë në gjendje të lexonte etruskët ishte perandori romak Claudius (10 pes - 54 pas Krishtit), i cili shkroi një traktat në 20 vëllime në etruskisht, të quajtur Tyrrenikà (tani i humbur), dhe përpiloi një fjalor (gjithashtu të humbur) duke intervistuar rustikët e fundit të moshuar që ende flisnin gjuhën.[5] Plutia Urgulanilla, gruaja e parë e perandorit, ishte etruskë.

Etruskët kishin një ndikim në latinisht, si disa dhjetra fjalë etruskë dhe emrat u huazuan nga romakët, disa prej të cilave mbesin në gjuhë moderne, ndër të cilat ndoshta columna "columnna", voltur "supë", tuba "trumpet", vagina " ", populus" njerëz ".[6]

Burimet

1. ^ Bonfante (1990), p. 12.
2. ^ Bonfante (1990), p. 10.
3. ^ Van der Meer, L. Bouke, ed. *Liber Linteus Zagrabiensis* (= *Monographs on antiquity*, vol. 4). Peeters, 2007, ISSN 1781-9458 (https://www.worldcat.org/search?fq=x0:jrnl&q=n2:1781-9458).
4. ^ Aulus Gellius, *Noctes Atticae*. Extract: ‘ueluti Romae nobis praesentibus uetus celebratusque homo in causis, sed repentina et quasi tumultuaria doctrina praeditus, cum apud praefectum urbi uerba faceret et dicere uellet inopi quendam miseroque uictu uiuere et furfureum panem esitare uinumque eructum et feditum potare. “hic”, inquit, “eques Romanus apludam edit et flocces bibit”. aspexerunt omnes qui aderant alius alium, primo tristiores turbato et requirente uoltu quidnam illud utriusque uerbi foret: post deinde, quasi nescio quid Tusce aut Gallice dixisset, uniuersi riserunt.’ English translation: ‘For instance in Rome in our presence, a man experienced and celebrated as a pleader, but furnished with a sudden and, as it were, hasty education, was speaking to the Prefect of the City, and wished to say that a certain man with a poor and wretched way of life ate bread from bran and drank bad and spoiled wine. "This Roman knight", he said, "eats apluda and drinks flocces." All who were present looked at each other, first seriously and with an inquiring expression, wondering what the two words meant; thereupon, as if he might have said something in, I don’t know, Gaulish or Etruscan, all of them burst out laughing.’ (based on Blom 2007: 183.)
5. ^ For Urgulanilla, see Suetonius, *Life of Claudius*, section 26.1; for the 20 books, same work, section 42.2.
6. ^ Ostler, Nicholas (2009). *Ad Infinitum: A Biography of Latin and the World It Created.* London: HarperPress, 2009, p. 323 ff.